

L'OBRA DE MARTÍ I POL, EN UN MOMENT DECISIU*

La desaparició més o menys recent de poetes de la categoria de Foix, Espriu, Vinyoli o Joan Oliver ha deixat una sensació de buit en el camp de la poesia catalana que pesa com una llosa sobre els crítics i estudiosos. En una cultura com la nostra, acostumada, fins gairebé haver-se'n fet una necessitat, a enarborar la figura d'alguns poetes com a tret d'identificació i de prestigi nacional, l'absència del poeta viu que, per definició, ens representi, crea una sensació incòmoda de neguit. Darrerament, algú ha operat per resoldre aquesta incomoditat i ha intentat trobar un o uns substituïts a aquells poetes —«nacionals» *malgré lui* en més d'un cas—¹. No pas amb motiu d'aquesta operació substitutòria, però sí que en altres avinenteses, algun cop la figura de Miquel Martí i Pol, a causa de l'alta cota de popularitat que ha aconseguit, ha semblat a algú —més de fora del món de les lletres que no pas de dins— que podria servir per a aquest paper. Ben mirat, però, la sensació que hom té que ens manca un «gran poeta», segurament ben justificada, no té per què generar necessàriament la promoció de «substituïts» o d'«hereus»; mala cosa, això d'arribar a un determinat cim «gràcies» a la desaparició dels altres. Pel que fa a Martí i Pol no sóc pas de l'opinió que hagi de ser encimbellat, ni per la crítica ni a causa de la popularitat de la seva obra. La crítica, sobretot quan es tracta d'aquesta mena d'operacions, tendeix a jugar amb les cartes un pèl marcades, sovint guiant-se per interessos o gustos, en el millor dels casos, massa personals. Quant a la popularitat, no és en ella mateixa cap mesura de valor per aplicar a una obra. Tractant-se de Martí i Pol, reconegut com el poeta viu més popular del panorama català, serà bo de recordar el valor més que relatiu que ell mateix donava a aquesta condició en una carta a Joan Vinyoli; li deia: «ja em diràs què vol dir popularitat en poesia i catalana ... la popularitat és una conseqüència d'un seguit de circumstàncies, no un valor en si mateixa, i es perd amb la mateixa facilitat amb què es guanya»². A Miquel Martí i Pol —com a qualsevol altre poeta amb una trajectòria definida—, ni li correspon d'omplir cap buit, ni el valor de la seva figura literària no s'ha de mesurar en relació als possibles paràmetres establerts

pels poetes precedents. Això sí, la seva obra demana, potser a crits i tot, ser llegida amb la mateixa atenció i el mateix rigor amb què s'ha llegit la poesia dels poetes cabdals suara esmentats, i deduir, d'aquesta lectura, quins són els mèrits propis que situen la seva obra en un lloc determinat del panorama de la poesia catalana contemporània. Una lectura així, a hores d'ara, malgrat tota la popularitat que es vulgui —o segurament a causa d'aquesta popularitat—, encara no s'ha fet. Ni s'han vençut prejudicis ni s'han espolsat adhesions en algun cas extraliteràries. I aquesta situació ha perjudicat el poeta, ben cert que inconscientment per part de molts i, no cal dir-ho, del propi Martí i Pol. Ras i curt, potser enlluernat per l'opinió favorable dels lectors, no ha donat encara el pas definitiu que podia donar —i que encara pot donar!— cap a una poesia d'una categoria indiscutible; en la meua opinió té tots els trumfos a la mà, si els sap jugar. La producció martiniana dels darrers anys suposa, al meu entendre, un important salt qualitatiu que ens permet de confiar en aquesta possibilitat. Fins i tot un indicatiu, aparentment inquietant, com el lapsus de temps que ha passat des del seu darrer llibre de poemes —que conté producció de 1984 i 1985— i que contrasta amb la prolífica producció de pocs anys enrera, pot tenir una lectura positiva en aquest sentit³.

El mateix poeta ha reconegut alguna vegada⁴ que entorn als anys 75-77 (entre *Quadern de vacances* i *Estimada Marta*, però sobretot a partir d'aquest darrer títol) es pot donar per acabada tota una època de la seva obra, la que es concreta en la superació de la profunda crisi que suposà l'enfrontament a la malaltia, i se n'inicia un nou tombant. És justament la correspondència amb Joan Vinyoli la documentació que posa més de manifest aquesta consciència; a les primeres cartes reconeix que ha passat de tenir la sensació, més o menys angoixada, d'haver «tocat sostres»⁵ a «saber que encara hi ha conflicte (sempre n'hi ha, tant se val) entre els seus múltiples jo, la qual cosa em dóna una raó nova per lluitar, és a dir, per escriure»⁶. En resum, després de superar una situació que l'ha marcat profundament, comprèn que encara té tot un camí per endavant, un camí, en certa manera, nou. I segurament no tindríem cap motiu per creure que aquesta fase hagués acabat, que hagués arribat un moment en

què de nou el poeta cregués que havia tocat sostre, si no fos per la raresa del seu actual silenci poètic i si no comptéssim amb el darrer testimoni, *Obertura catalana*⁷, on deixa clarament plantejada una nova crisi.

Cenyim-nos, però, de moment a aquesta darrera etapa de la producció poètica de Miquel Martí i Pol. En la citació transcrita ara mateix, el poeta assimila «lluitar» amb «escriure»; aquesta és una idea que, si bé ha estat present al llarg de tota la seva obra, en la darrera època s'aferma amb la solidesa que dona la teoria poètica que dia rere dia el poeta ha elaborat d'una manera més precisa i completa, en prosa i en vers. Ben mirat, aquesta identificació de l'activitat poètica amb la pròpia vida s'ha convertit en el nucli definidor de la raó de ser de Miquel Martí i Pol⁸. Lluitar i escriure al capdavant són dos sinònims dels dos elements constitutius de la seva obra; ho diu en una altra carta a Joan Vinyoli: «No podem defallir; gairebé diria que no hi tenim dret, si volem ser conseqüents amb allò que més intensament ens representa: la nostra obra, entesa com un tot indivisible compost de vida i poesia»⁹, idea que remarca en un text inèdit adreçat a Joan Oliver: «Si escrivim és per somoure i somoure'ns. D'altra manera, no valdria la pena fer-ho. Escriure com viure, vet aquí la cosa»¹⁰. Es tracta, en definitiva, no tan sols d'atorgar la mateixa intensitat a ambdues activitats, escriure i viure, sinó d'entendre la mateixa existència del poeta com a la fusió insoluble de vida i poesia o, com expressa en un dels darrers poemes, com el contínuum entre elles:

*Ara pels ulls se te'n va tanta vida
com et tornen els mots que escrius*¹¹.

Només per aquest altíssim valor atorgat a la poesia podem comprendre l'obra de la darrera època de Martí i Pol. Només així podem entendre que no és gratuït aquell vers de *Capfoguer* «En cada mot m'hi jugo l'existència»¹², ni aquells altres del mateix aplec, més tendres però no menys rotunds, que diuen:

Encara escric amb una certa por

... ..

Estimo molt, també, allò que escric

... ..

*D'aquella por i també d'aquest amor
en són plens els meus versos ...¹³*

Si sempre es fa difícil, en la contemporaneïtat d'una obra, pretendre analitzar-la amb voluntat globalitzadora, captar-ne el sentit profund que trava l'arquitectura de tots els seus versos, cal anar amb tota cautela possible a l'hora d'acostar-nos als darrers poemes coneguts de Martí i Pol, sobretot perquè allò que cal buscar-hi és la clau que explica que aquesta sigui una obra de maduresa —d'una maduresa en tots els sentits: de vitalitat del poeta i de traça formal. A parer meu, un bon camí per explicar-nos els darrers llibres martinians és el d'entendre'ls com el fruit de la contemplació, la serenor o una pausada reflexió. I convé deixar-se endur per aquests valors perquè actuen com aigua de pluja i assaonen l'esperit del lector. Si podem imaginar-nos la quietud d'una cambra clara, a la tarda, amb una ampla finestra oberta tothora a un exterior fet d'un paisatge que es deixa transcendir; si som capaços de sentir —més que comprendre— el transcórrer, el lliscar, dels minuts i les hores amb la mutació que produeixen en l'espectacle obert finestra enllà; si entenem que aquest exercici sempre es clou, necessàriament, amb un retorn a l'interior d'un mateix —del qual, fet i fet, no se n'ha sortit mai—, amb el resultat d'un nou enriquiment personal; i si, finalment, asstem l'amor com a força agent i motriu de tot aquest procés que culmina en el vers, tindrem a les mans, em penso, la clau que obre el pany de la poesia d'aquest període de Miquel Martí i Pol, la d'*Els bells camins*, per exemple. Des d'aquests pressupòsits observarem, amb el poeta, que el temps fa el seu curs, però que, lluny d'angoixar a qui s'apropa a la seixantena, li encén encara més la mirada i l'incita a viure. I que el silenci congriat entorn al poeta és fructífer i generador. Així s'assoleix el grau de serenor que desprenen poemes com el següent:

*La quietud com un estar en les coses,
i l'ordre per fer encara més intensa
la quietud.*

*Puc retrobar la pau
si em cerco en el mirall de les paraules.*

*Dins meu s'encalmen tota llei de sons;
fora hi ha els camps, i el blau de les muntanyes
amb un fistó melangiós de núvols¹⁴*

Així, doncs, sembla que ens és permès d'intuir el desenvolupament intern d'aquelles forces —la vida, al capdavant— que generen els poemes. Però ens resta encara penetrar en el secret de l'eficàcia dels versos de Martí i Pol. Més amunt he assenyalat, una mica de passada, l'existència d'una mínima «poètica» martiniana, d'uns conceptes sobre com ha de ser el poema i, sobretot, el llenguatge poètic. Em limito ara a apuntar-ne un parell de característiques.

En primer lloc, la necessitat d'aplicar una certa economia expressiva, almenys en el sentit de no deixar-se anar en mots imprecisos o innecessaris; ja ho deia a *Capfoguer*: cal que els mots siguin «plens, suggeridors, compactes»¹⁵, i més recentment ha precisat que aquests mots només neixen del silenci, d'aquella quietud reflexiva que deia suara¹⁶. Més d'un cop el poeta ha parlat de la necessitat d'avaluar la «densitat» d'un mot abans d'emprar-lo en un poema¹⁷. En una paraula, creu fermament en la capacitat comunicativa del llenguatge i en la profunditat intrínseca de cada mot, si ha estat escollit justament; però no només per la seva càrrega semàntica, sinó també per la capacitat suggestiva que ha d'adquirir dins el poema.

I en segon lloc Martí i Pol està convençut d'una idea que ha concretat en un vers rodó: «L'essencial es diu amb senzillesa»¹⁸. Una idea que segurament és conseqüència de l'anterior: si el poeta és capaç de donar el mot precís en el context adequat, probablement no haurà de recórrer a malabarismes verbals ni a cap mena de crípticisme. Novament és a la correspondència amb Joan Vinyoli, un epistolari ple de reflexions sobre el quefer poètic, on expressa amb detall aquesta concepció de la poesia; així valora, per exemple, al seu amic i corresponal: com a «un gran poeta que ha arribat a un punt envejable de maduresa i d'equilibri, a aquell punt en què l'ex-

pressió assoleix, amb una rara —i difícil, com hi ha món!— senzillesa, una densitat i alhora una capacitat de comunicació insospitades que obren camins a tota mena de suggestions i desvetllen l'adhesió de tota mena de sensibilitats, no solament pel que dius sinó per com ho dius». ¹⁹ Un any abans d'aquest text, en un altra carta, ja s'havia expressat així: «Jo penso que la poesia ha de tendir sempre a la claredat, a la senzillesa, la qual cosa no li lleva poc ni gens de força lírica, de densitat expressiva. No es tracta d'establir un sistema de contraposicions violentes i grotesques per tal de suggerir el que no hi ha, sinó d'arribar al discurs poètic gairebé elemental, però per això mateix perfectament travat i tan intel·ligible com suggerent». ²⁰ La idea és clara i els conceptes es repeteixen amb els mateixos mots: la difícil senzillesa d'aquell llenguatge, intel·ligible i suggerent, construït a partir dels molts plens i densos. Llenguatge, és clar, que ha de comunicar tota aquella riquesa de vida interior que el poeta acumula, reflexivament i serena, des d'una cambra oberta al món, al seu poble, a un paisatge concret que sintetitza el de cada lector, i a un temps, concret i abstracte, que assenyala el ritme d'una vida intensa.

Aquesta teoria poètica, ben mirat, no és nova ni complexa. Tot i que els darrers textos en prosa que li coneixem contenen reflexions importats sobre la poesia, no podem pas considerar Martí i Pol com un teòric en aquest camp; més aviat, si ha plasmat el seu pensament en una certa teoria poètica haurà estat fruit de l'experiència i possiblement de la necessitat de fer explícit, de fer-se explícit a ell mateix en primer lloc, el mecanisme d'aquella activitat indissoluble de la mateixa vida. Era un pas important i necessari per a la plena maduresa, que havia de donar si pretenia viure realment i amb una tal intensitat la identificació de vida i poesia.

I és aquí, sembla ser, on es planteja la nova crisi, la que es manifesta en els textos reflexius d'*Obertura catalana*; i ja és prou significatiu que, en aquest cas, es manifesti en prosa (si hi ha hagut, com semblaria probable, una versió poètica d'aquesta crisi, el lector la descobreix). Ara, Martí i Pol sembla haver perdut aquella serenitat que caracteritzava els darrers llibres, es troba «desconcertat i insegur» ²¹ i se sent immers en una «mena de xuclador on em vaig (no

em van: *em vaig ficar*»²², en un desgavell que se li apareix com «un fantasma grotesc». ²³ La reflexió, però, el porta a reconèixer un «desplaçament de la meua personalitat»,²⁴ a descobrir-se «a poc a poc una personalitat nova, una manera de fer nova que a vegades em sorprèn». ²⁵ I això, per què? A causa, pel que es veu, d'un procés dialèctic, d'oposició, entre aquells dos termes que havien definit Miquen Martí i Pol: vida i poesia. El poeta ha hagut de plantejar-se fins a quin punt la seva activitat literària no difressava, encobria i, en el fons, potser suplia aquella activitat fonamental i generadora que és simplement viure: «M'agradaria poder passar la vida escrivint. Quan ho faig, em sento en pau amb mi mateix. Però això seria una trampa imperdonable. Una trampa que em faria jo a mi mateix». ²⁶ Després de reconèixer que «anys enera el poeta dominava l'home», afegeix que, ara, «els problemes de l'home han sotmès, gairebé diria anul·lat, la força del poeta. Abans, els problemes de l'home se solucionaven a través de la poesia. S'hi solucionaven perquè eren problemes propis de l'home i del poeta, compartits per tots dos. Ara no. Ara els problemes de l'home són exteriors a l'home. No vull dir que els hi imposin; vull dir que ell, amb el seu apassionament estúpid, els edifica, els alimenta. Davant aquesta actitud el poeta no sap què fer. Divaga, es fa preguntes, intenta trobar solucions «poètiques». Però la mesquinesa dels problemes no li permet de maniobrar en el seu terreny, en un àmbit on pugui sentir-se segur de si mateix, i capaç d'ajudar l'home sense ni dir-l'hi. I no sap què fer». ²⁷ Els termes de la reflexió, tot i que potser encara difuminats, són prou explícits com per creure que aquesta pot ser una crisi més profunda que qualsevol d'anterior; i aquesta afirmació, en el cas de Martí i Pol, no vol pas dir poca cosa. Però necessàriament retornem a uns mots del poeta, menys emotius i apassionats, que adreçava a Vinyoli. Quan el 1978 el poeta de Roda reflexionava sobre la menys que mínima eixutesa que es produeix després d'*Estimada Marta*, l'atribuïa, com hem vist, a «la manca de conflicte», i es preguntava: «¿no serà que aquesta diguem-ne tranquil·litat d'ara resulta castradora?»; ²⁸ i pocs mesos després, en constatar els inicis de la represa, deia: «Penso —i en aquest sentit s'orienta el que he escrit últimament— que ara que he aconseguit equilibrar el jo malalt i el jo que

lluïtava contra la malaltia, puc assajar una reflexió més àmplia, o almenys no tan polaritzada en un sol tema. La temptativa, però, em resulta més costosa que no sembla. Potser el que em passa és que m'he *aviciat* en disposar d'un tema tan suggestiu com el que m'ha servit fins ara. No vull creure, però, que sigui un poeta monocorde i per això m'esforço a trobar nous camins, noves motivaions, i, sobretot, noves maneres d'expressar-les, sense abandonar aquell nucli de què recordo que em vas parlar el dia que vas venir a casa, un nucli que, al capdavant, és l'única raó d'ésser de la meua poesia». ²⁹ Així doncs, els plantejaments de les dues crisis coincideixen, d'una banda, a haver generat unes reflexions molt vives i segurament no massa agradables de formular ni d'acceptar; però, de l'altra, en el convenciment de la necessitat imperiosa d'obrir-se a alguna cosa nova, obertura que, de fet, ja inicia el propi acte reflexiu (i d'aquí el reconeixement constant, a *Obertura catalana*, a la bondat dels «papers» en què el poeta vessa les seves cavil·lacions).

Fruit de la reflexió, la darrera —per dir-ne d'alguna manera— etapa de la producció poètica de Martí i Pol havia generat, com hem vist, el nucli d'una poètica. Ara com ara, és impossible de preveure en què parará l'actual reflexió crítica, però el poeta disposa no tan sols del benefici d'aquesta reflexió sinó de tot un bagatge d'experiència i ofici poètic i, sobretot, d'una teorització sobre la pràctica que, si es desenvolupa, augura un futur possiblement ple de sorpreses favorables. Si Miquel Martí i Pol, com cal esperar i per aquest camí sembla que va, supera el seu estat actual de crisi, potser té davant seu la possibilitat de donar-nos aquella obra definitiva que molts esperem.

PERE FARRÉS

Notes

* L'origen d'aquest article fou el parlament llegit en l'acte institucional d'homenatge a Miquel Martí i Pol que tingué lloc el 19 de novembre de 1988 dins els actes que li dedicà la ciutat de Mataró. L'aparició posterior, però,

del primer volum del dietari/memòries, *Obertura Catalana*, m'ha obligat, en proposar-se'm la publicació del text, a una revisió més significativa de la que hauria calgut sense conèixer aquesta obra.

1. Pot ser significativa l'opinió de Sam Abrams al pròleg a COMADIRA, GIMFERRER, MARGARIT, PARCERISAS, PESSARRODONA; *Five poets*, Intitute of North American Studies, Barcelona, 1988.

2. *Barcelona-Roda de Ter. Correspondència*, Ed. Empúries, Barcelona, 1987, carta del 8-XII-80, p. 95.

3. Des d'*Els bells camins*, editat el 1987, Martí i Pol només ha publicat quatre poemes, a «Reduccions» (n. 40, pp. 36-39), datats el 1988.

4. Justament a la correspondència esmentada en la nota anterior.

5. Íd., carta del 23-6-78, p. 18.

6. Íd., carta del 12-8-78, p. 26.

7. Barcelona, Ed. Empúries, 1988.

8. A *Obertura catalana*, per exemple, afirma que «la meua dedicació a la literatura, amb un especial èmfasi per la poesia, l'he viscuda més com una manera de ser que com una peculiaritat, més com un component vital que com un do del qual pogués presumir o enorgullir-me» (pp. 7-8).

9. *Barcelona-Roda de Ter*, carta del 5-11-79, p. 78.

10. Carta a Joan Oliver datada el 10-5-82.

11. *Els bells camins*, p. 54.

12. *Estimada Marta*, p. 38.

13. Íd., p. 41.

14. Es tracta del poema «Apunt», d'*Els bells camins*, p. 53.

15. *Estimada Marta*, p. 38.

16. Especialment a *Primer llibre de Bloomsbury*.

17. D'una manera molt específica es refereix a aquesta qüestió a *Estimada Marta*, p. 38, i en diverses cartes a Joan Vinyoli.

18. *Primer llibre de Bloomsbury*, p. 42.

19. *Barcelona-Roda de Ter*, carta del 16-6-79, p. 50. Vegi's també la carta del 13-6-78, pp. 15-16.

20. Íd., carta del 13-6-78, pp. 15-16.

21. *Obertura catalana*, p. 55.

22. Íd., p. 68.

23. Íd., p. 95.

24. Íd., p. 151.

25. Íd., p. 146.

26. Íd., p. 149.

27. Íd., pp. 151-152.

28. *Barcelona-Roda de Ter*, carta del 23-6-78, p. 18.
29. Íd., carta del 14-10-78, p. 30.